

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรม

การศึกษาในโลกยุคใหม่

The Integration of the Path of Accomplishment Principles for Education Sandbox Administration in the Modern World

มูทิตา อังคุระชี

Muthita Angkurasi

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: muthita1629@mail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ ซึ่งมีหลักทางการบริหารที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ที่มุ่งส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ดังนั้น การศึกษาในโลกยุคใหม่จึงต้องฝึกผู้เรียนให้เข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ชาติ และต้องสามารถกระตุ้นจิตสำนึกของผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งต้องพัฒนาผู้เรียนให้สามารถบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสมภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ มิติของสังคม โดยพิจารณาจากหลักการสำคัญของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่มุ่งใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่ การจัดหาสื่อการสอนรูปแบบใหม่ การสร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ การสอบและการประเมินผลเพื่อการพัฒนา และการบริหารจัดการเพื่อลดภาระโรงเรียน หลักการดังกล่าวสามารถบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ มี 4 ประการคือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความเพียรพยายามทำสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้น และ 4) วิมังสา การหมั่นตรองพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารพื้นที่นวัตกรรมศึกษาบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อเยาวชนและประเทศชาติอย่างสูงสุดต่อไป

คำสำคัญ: พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, อิทธิบาท 4, โลกยุคใหม่

ABSTRACT

This article is a presentation of the integration of the Path of Accomplishment Principles for education sandbox administration in the modern world, which has administrative principles consistent with the Education Sandbox Act B.E. 2562, that aim to promote educational innovation to improve the quality of

learners. Therefore, education in the modern world must train learners to understand humanity and must be able to stimulate the consciousness of learners to have a habit of learning, be creative, including developing students to be able to integrate various sciences to apply in life appropriately under the context of changes in every dimension of society, by considering the main principles of the Education Sandbox Act that aims to use the curriculum to build 21st century skills according to the context of the area, procurement of new teaching materials, creating partnerships to develop local personnel, exams and assessments for development and management for reducing school burden. The aforementioned principles can be integrated with the Buddhist dharma principles, namely the Path of Accomplishment which is the dharma that leads to the success consisting of 4 things: 1) Will: satisfaction in that 2) Effort: perseverance to do that 3) Concentrate: attention to that and 4) Consider: pondering and contemplating on that, to be guideline for education sandbox administration based on Buddhist principles that can be applied appropriately to the context of educational institutes effectively, benefit the youth and the country to the fullest.

Keywords: Education Sandbox, Path of Accomplishment Principles, Modern World

บทนำ

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 เกิดขึ้นจากแนวความคิดหลัก 2 ประการ คือ แนวคิดการสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพโดยการลองผิดลองถูกของผู้ปฏิบัติที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ (Bottom-Up Solution) และแนวคิดการสร้างพื้นที่ที่มีปัจจัยเอื้อหนุนให้ผู้ปฏิบัติสามารถทำการทดลองเพื่อสร้างนวัตกรรมได้ (Sandbox) เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง มีทัศนคติการเรียนรู้ที่ดี (Attitude) มีทักษะสำคัญ (Skill) และมีความรู้พื้นฐาน (Knowledge) พร้อมสำหรับการสร้างเศรษฐกิจไทย 4.0 และอุตสาหกรรมใหม่แห่งอนาคต (New S Curve) ผ่านการสร้างกลไกนวัตกรรมทางการศึกษาที่สามารถขยายผลนำไปใช้ได้อย่างทั่วถึง เช่น การจัดการเรียนรู้แบบปฏิบัติจริง (Active Learning) ซึ่งส่งเสริมทักษะการทำงานเป็นทีม การคิดสร้างสรรค์ และการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน การออกแบบซอฟต์แวร์เพื่อการเรียนรู้การเขียนโปรแกรม (Coding) หรือการสร้างชุมชนการเรียนรู้ของครูออนไลน์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของครู คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา (กอปศ.) จึงจัดตั้ง “เขตพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา” เป็นพื้นที่การปฏิรูปที่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จในพื้นที่และพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและการขยายผลนวัตกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษาจนเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ดีต่อนักเรียน และนำเสนอแนวปฏิบัติดังกล่าวสู่หน่วยงานการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งขยายนวัตกรรมการเรียนรู้สู่สถานศึกษาอื่น (กองกฎหมายการศึกษาและวัฒนธรรม, ม.ป.ป.), ทั้งนี้การปรับปรุงระบบการศึกษาและการพัฒนาทักษะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ไทยบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รวมทั้งจะช่วยเหลือศักยภาพ โอกาส และความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจภายในประเทศ และด้วยแนวโน้มการเป็นสังคมผู้สูงอายุและสัดส่วนของประชากรในวัยทำงานที่ลดลงเรื่อย ๆ ทรัพยากรมนุษย์ที่มีทักษะคือปัจจัยสำคัญของความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ไทยในอนาคต ดังนั้น คุณภาพของระบบการศึกษา ตลอดจนสมรรถนะและทักษะของผู้สำเร็จการศึกษา จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะตอบโจทย์ดังกล่าว (Hugh Delaney, 2560).

ในโลกยุคใหม่ ทุกประเทศต่างพยายามสร้างกระบวนการพัฒนาภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ มิติของสังคม การศึกษาในยุคนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ความสลับซับซ้อนของสังคมมีมากขึ้นตามลำดับ องค์ความรู้/ข้อความรู้ต่างถูก"ผลิต"ขึ้นมาใหม่ หรือนำความรู้เดิมมาผลิตซ้ำบนฐานของการเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ที่ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ การศึกษาไทยในโลกยุคใหม่นี้ต้องสามารถฝึกผู้เรียนให้เข้าใจถึงความเป็นมนุษยชาติ และต้องสามารถพัฒนาจิตสำนึกของผู้เรียนในการค้นคว้าหาความรู้ตลอดเวลา รวมทั้งต้องพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเสาะหาความรู้เพื่อบูรณาการศาสตร์ (A Search for Integration) (ธงชัย สมบูรณ์, 2560) ทั้งนี้ พื้นฐานการศึกษาในโลกยุคใหม่ดังกล่าวหากนำมาบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถส่งเสริมการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาอันได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจหรือรักในงานที่ทำอยู่ 2) วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่ทำอยู่ 3) จิตตะ ความใส่ใจหรือการรับรู้ในงานที่ทำอยู่ และ 4) วิมังสา การไตร่ตรองหรือการใช้ปัญญาในการทบทวน ตรวจสอบ แล้ว จะส่งผลให้การบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และก้าวไปสู่ความเป็นพลวัต (Dynamic Change) อันก่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ดีต่อผู้เรียนบนพื้นฐานของความเป็นพลโลกที่แท้จริง

บทความนี้จะนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ อันประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะความพอใจหรือรักในงานที่ทำอยู่ 2) วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่ทำอยู่ 3) จิตตะ ความใส่ใจหรือการรับรู้ในงานที่ทำอยู่ และ 4) วิมังสา การไตร่ตรองหรือการใช้ปัญญาในการทบทวน ตรวจสอบ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อเกิดประโยชน์สูงสุดต่อวงการศึกษ สังคม ชุมชน และประเทศชาติอย่างยั่งยืนท่ามกลางบริบทสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในโลกยุคใหม่ปัจจุบัน

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

1. ที่มาและความหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความเท่าทันโลก มีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน และให้รัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง จึงได้จัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง ให้เกิดการพัฒนาคูณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำรวมทั้งมีการขยายผลนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนและวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ในสถานศึกษาอื่น ตามมติสภาการศึกษาในการประชุมครั้งที่ 2/2561 เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2561 ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณา

รับเรื่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นโครงการตามนโยบายและดำเนินการ ซึ่งถูกเสนอโดยภาคีเพื่อการศึกษาไทย (Thailand Education Partnership: TEP) ผ่านคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา และมติที่ประชุมผู้บริหารองค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561 ให้จัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานำร่องให้ครบ 6 ภาค และนำไปสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 แต่ละจังหวัดมีการเปิดรับสมัครสถานศึกษานำร่องเพิ่มขึ้นทุกปี จึงทำให้ปัจจุบันมีสถานศึกษานำร่องรวมทั้ง 3 สังกัด มีจำนวนทั้งสิ้น 480 โรงเรียน (สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, 2566) โดยมีความหมาย คือ พื้นที่การศึกษาที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่สำหรับการทดลองนวัตกรรมการศึกษา โดยให้อำนาจแก่สถานศึกษาในการบริหารงานได้อย่างอิสระและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ โดยมีหน่วยงานส่วนกลางให้การสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากรและกลไกการหนุนเสริมแก่โรงเรียนในพื้นที่อย่างเหมาะสมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของพื้นที่ (สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน และชุติมา ชุมพงค์, 2561) นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่การปฏิรูปที่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จในพื้นที่และพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและการขยายผลนวัตกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษาจนเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ดีต่อนักเรียน และนำเสนอแนวปฏิบัติดังกล่าวสู่นโยบายการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งขยายนวัตกรรมการเรียนรู้สู่สถานศึกษาอื่น (กองกฎหมายการศึกษาและวัฒนธรรม, ม.ป.ป.)

2. หลักการสำคัญของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

2.1 กระจายอำนาจให้โรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารจัดการหลักสูตรบุคลากร และการจัดการเรียนการสอนได้เอง ให้โรงเรียนและพื้นที่สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางที่สำคัญ

2.2 เป็นพื้นที่สำหรับทดลองนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่ตามแนวทางการจัดทำพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ดังนี้

2.2.1 ใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่

2.2.2 จัดหาสื่อการสอนรูปแบบใหม่

2.2.3 สร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่

2.2.4 การสอบและการประเมินผลต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนา

2.2.5 การบริหารจัดการช่วยลดภาระโรงเรียน

3. เป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

3.1 เพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของนักเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ เจตคติทักษะสำคัญ และความรู้ รวมทั้งขยายผลสู่นักเรียนทั่วประเทศในอนาคต

3.2 ลดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษา โดยยกระดับผลการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มผลการเรียนอ่อน และยากจน

3.3 พัฒนานวัตกรรมการบริหารการศึกษาระดับจังหวัด ขยายผลนวัตกรรมการศึกษา ทั้งเชิงนโยบายการจัดการเรียนรู้ และการบริหารในสถานศึกษาไปสู่นโยบายการศึกษาในระดับชาติและพื้นที่อื่น อาทิ ด้านหลักสูตร ตำรา สื่อการเรียนรู้ การทดสอบ การประเมินสถานศึกษา บุคลากร การเงิน รวมทั้งความสอดคล้องของการบริหารงานด้านต่าง ๆ

3.4. ร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และประชาสังคมในการจัดการศึกษาการพัฒนา และการขยายผลนวัตกรรมการศึกษา (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562)

สรุปได้ว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ พื้นที่ในการใช้ทดลองนวัตกรรมการศึกษา โดยให้สถานศึกษาได้บริหารจัดการ การศึกษาอย่างเป็นอิสระ ทั้งแนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอนหรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ โดยให้ สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเหมาะสม ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

หลักอิทธิบาท 4

ความหมายของหลักอิทธิบาท 4

หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตาม หลักอิทธิบาททั้ง 4 ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เองและได้ทรงตรัสสั่งสอนให้ พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังนั้นที่มาและความหมายของ หลักอิทธิบาทจึงมีปรากฏตามในพุทธพจน์ ดังนี้ "อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทา สมานีและปะธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมานีและปะธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมานี และปะธานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมานีและปะธานสังขาร (อภิ.วิ. (ไทย) 35/431/342) ในทางโลกอิทธิ บาท 4 เป็นหลักธรรมครองงานในชีวิตให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในการทำงาน ควรต้องนำทักษะอื่น ๆ รวมทั้งหลักธรรม เข้ามาเสริม เข้ามาปรับปรุง และจัดการในการทำงานของตน นักวิชาการ นักการศึกษาทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของ อิทธิบาท 4 ประกอบไปด้วย คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป) วิริยะ (ความเพียร คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่ง ที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ) และวิมังสา (ความ ไตร่ตรองหรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการ วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559) หรือบทของพระธรรมเช่นว่าจะมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่าอิทธิบาท นี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคน ที่มีการทำงานย่อมทำงานด้วยความพอใจความ ขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่า เขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้นโดยไม่รู้สีกตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2549) หรือ อาจเรียกว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งที่มี คุณธรรม เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้ที่ หวังความสำเร็จในสิ่งใด จะต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 ข้อ ดังนี้ ฉันทะ คือ ความ พพอใจ ในฐานะที่ตนเองถือว่าดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไปทุกข้อ วิริยะ คือ ความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ต่อเนื่องเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัวเอง ทำสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์นั้นให้ เเด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายของคำว่า สมานี อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่ง

ความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้ง ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2551) เนื้อหาที่สำคัญองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท 4 ในแต่ละข้อดังนี้

1. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้นอยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จอยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่า ความรัก ความใส่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือจะเข้าไปให้ถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่ตรงตามที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของมันหรืออยากให้อาการดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้นอยากทำให้สำเร็จตามจุดหมายที่ตรงนั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความอิมเมใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับความโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใส เบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ถ้าสามารถปลูกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงามความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะแล้วก็ต้องทำการสิ่งนั้น ให้ดีที่สุดในความสำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่หวังพะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลายจิตใจมุ่งแน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชาน ไม่ส่าย ฉันทะสมาธิ จึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้และพร้อมนั้น

2. วิริยะ แปลว่า ความอดทน แก่กล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เข้าแล้วแม้ได้ยิวว่าจุดหมายจะบรรลุถึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านี้ปีเท่านี้เดือนเขาก็ไม่ท้อถอยกลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ให้สำเร็จ คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้เรียกว่า เป็น วิริยะสมาธิ

3. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองาน อย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรู้อื่น ๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษโดยทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกข่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในจิตที่ทำมีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตตะสมาธิ

4. วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขและปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไปเช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไรทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านี้ถ้าชักองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทนจะเกิดผลอย่างไร ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขจุดไหน เป็นเหตุให้จิต แน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่านไม่วอกแวก เรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542)

สรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมหรือหลักธรรมที่เป็นสูตรสำเร็จในการทำงานต่าง ๆ หรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่มุ่งหมาย อันจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต ประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่ง

นั้น 2) วิริยะ ความเพียรหมั่นประกอบสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้น และ 4) วิมังสา การหมั่นตรិตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่

สังคมโลกยุคใหม่เป็นสังคมที่ไร้ขีดจำกัดของข้อมูลข่าวสาร (Unlimited Information Society) เป็นยุคที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารตลอดจนสารสนเทศ และสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี เป็นสังคมฐานการเรียนรู้ (Learning-Based Society) ที่มีการขับเคลื่อนด้วยสื่อทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางด้านความรู้ต่างๆ (Innovative knowledge) และเป็นสังคมแบบย่อส่วน (Condensed Society) ด้วยความเป็นโลกาภิวัตน์ อิทธิพลของการสื่อสารที่ก้าวไกล ทั้งระบบดาวเทียม ระบบดิจิทัล และระบบอื่นๆ อีกทำให้โลกมีสภาพที่แคบลง การไหลล้นและการผสมรวมของวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วและกลมกลืน (จงชัย สมบูรณ์, 2560) ดังนั้น หลักการสำคัญของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่มุ่งกระจายอำนาจให้โรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารจัดการหลักสูตร บุคลากร และการจัดการเรียนการสอนได้เอง ให้โรงเรียนและพื้นที่สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้โดยยังคงสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางที่สำคัญ และเป็นพื้นที่สำหรับทดลองนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่ตามแนวทางการจัดทำพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่ การจัดหาสื่อการสอนรูปแบบใหม่ การสร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ การสอบและการประเมินผลต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการช่วยเหลือภาระโรงเรียน สามารถนำมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้อย่างเหมาะสมดังนี้

1. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ ด้านฉันทะ (ความพอใจ) ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต้องมีความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ผลดียิ่งขึ้นไปเป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต อยากทำสิ่งดีงามเพื่อให้ความถูกต้องเกิดมีขึ้น อยากให้สิ่งนั้นเข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ประณีตงดงาม ตลอดจนผู้บริหารจะต้องมีทักษะที่จะสร้างฉันทะในการพัฒนาการศึกษาและการทำงานให้เกิดกับครูและบุคลากร เพราะเมื่อมีความพอใจใฝ่ใจใคร่จะทำแล้วคนเราก็จะมีความเพียรสร้างสรรค์ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลงได้ เพื่อการสร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ดำเนินงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่องค์กรตั้งไว้ ให้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในกระแสโลกยุคใหม่ปัจจุบัน

2. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ ด้านวิริยะ (ความเพียร) ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้งในการบริหารและสร้างคุณประโยชน์ ตลอดจนผู้บริหารจะต้องมีเทคนิคในการกระตุ้น ปลุกใจ ถ้ายทอดความมีวิริยะให้เกิดกับครูและบุคลากรในการทำงานเพื่อพัฒนาการศึกษา ให้มีความเพียรในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษาใหม่ๆ ตามแนวทางของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทของพื้นที่ รวมถึงการจัดหาสื่อการสอนรูปแบบใหม่ เพื่อการพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมและมีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่อย่างมีคุณภาพ

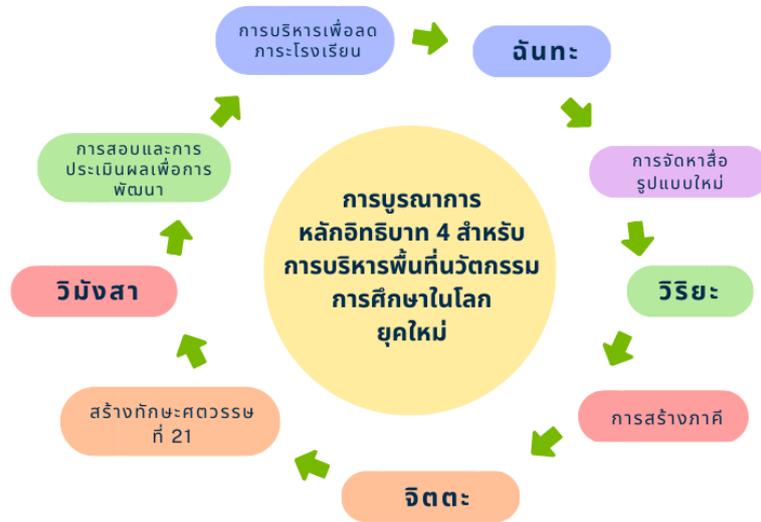
3. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ ด้านจิตตะ (ความเอาใจใส่) ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต้องมีความตั้งใจตรึบรู้อยู่ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจฝักใฝ่ มี

สมาธิแน่วแน่มิปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝึกฝนในการบริหารงาน ตลอดจนผู้บริหารจะต้องมีทักษะที่จะสร้างจิตตะในการการทำงานให้เกิดกับครูและบุคลากรเพื่อพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา กระตือรือร้นอยู่ในขณะที่ทำงานเสมอ อีกทั้งการตรวจสอบและการประเมินผลจะเป็นไปเพื่อการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางเป็นสำคัญสำหรับโลกอนาคต เป็นต้น

4. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่ ด้านวิมังสา (การหมั่นตรองพิจารณาเหตุผล) ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต้องรู้จักหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรองหาเหตุผลและตรวจสอบข้ออ้างหรือหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นโดยมีการวางแผนคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ เพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษาตามแนวทางการจัดทำพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่ โดยผู้บริหารจะต้องหมั่นพิจารณาใคร่ครวญถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกิดจากกระบวนการในการบริหารสถานศึกษา ส่วนครูและบุคลากรจะต้องหมั่นพิจารณาใคร่ครวญถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอน ให้ทราบถึงจุดดี-จุดด้อย ปัญหา-สาเหตุของการผลลัพธ์จากดำเนินงานอันจะส่งผลให้บรรลุเป้าประสงค์ ซึ่งช่วยให้องค์การบรรลุภารกิจ และเป้าหมายของเขตพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและสมรรถนะที่สำคัญจำเป็นสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกยุคใหม่

บทสรุป

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นพื้นที่สำหรับการทดลองนวัตกรรมการศึกษา โดยให้สถานศึกษาได้บริหารจัดการจัดการศึกษาอย่างเป็นอิสระ ทั้งด้านแนวคิด ด้านวิธีการ ด้านกระบวนการ ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ โดยให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเหมาะสมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมุ่งเน้นให้อิสระในการบริหารจัดการหลักสูตรบุคลากร และการจัดการเรียนการสอนได้เอง ให้โรงเรียนและพื้นที่สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางที่สำคัญ และเป็นพื้นที่สำหรับทดลองนวัตกรรมการศึกษาตามแนวทางการจัดทำพื้นที่นวัตกรรมศึกษาอันประกอบด้วย การใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่ การจัดหาสื่อการเรียนรูปแบบใหม่ การสร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ การสอบและการประเมินผลเพื่อการพัฒนา และการบริหารจัดการเพื่อลดภาระโรงเรียน ทั้งนี้ เมื่อนำแนวทางการบริหารพื้นที่นวัตกรรมศึกษามายูบรวมกับหลักอิทธิบาท 4 อันได้แก่ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) มีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำให้สำเร็จ 2) วิริยะ (ความเพียร) ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน 3) จิตตะ (ความเอาใจใส่) ทำสิ่งนั้นด้วยความมีสมาธิ ใส่ใจ มุ่งมั่นในสิ่งที่ทำ และ 4) วิมังสา (การหมั่นตรองพิจารณา) ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรองหาเหตุผล ย่อมสามารถนำพาสถานศึกษาพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรือง สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อันก่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ดีต่อผู้เรียนบนพื้นฐานของความเป็นพลโลกที่แท้จริง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สำหรับการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในโลกยุคใหม่

รายการอ้างอิง

กองกฎหมายการศึกษาและวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **เจตนารมณ์พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562**. สำนักนายกรัฐมนตรี : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

ธงชัย สมบูรณ์. (2560). **โลกหลังยุคใหม่ อนาคตทางการศึกษาและปัญญาของชาติ**. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/columnists/news_783896 สืบค้นเมื่อ 28 มิ.ย. 2566.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). **การงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน และชุตติมา ชุมพงค์. (2561). **โรงเรียนอิสระในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา**. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/columnists/news_1092807 สืบค้นเมื่อ 10 ก.ค. 2566.

สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา. (2566). **รายงานประจำปีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาปีการศึกษา 2564**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). **พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox)**. แหล่งที่มา <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/548822> สืบค้นเมื่อ 10 ก.ค. 2566.

Hugh Delaney. (2562). **การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21**. แหล่งที่มา: <https://www.unicef.org/thailand/th/stories/การศึกษาสำหรับศตวรรษที่-21> สืบค้นเมื่อ 28 มิ.ย. 2566.